

IDROKDA KUZATUVCHANLIKNING O‘RNI

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti**Gumanitar fanlar fakulteti**Tarix yo‘nalishi 1-bosqich talabalari**Reymbergenova Iqbol va Turg‘unova Mexribon**Ilmiy rahbar: Mirqosimova Hulkar*

Annotatsiya: Ushbu tezis idrok jarayonining tarkibiy qismi sifatida kuzatuvchanlikning psixologik mohiyatini, uning shaxs faoliyatidagi funksional ahamiyatini hamda bilish jarayonlarini faollashtirishdagi o‘rnini yoritadi. Kuzatuvchanlikning idrok aniqligi, tafakkur jarayonlari va muammoli vaziyatlarda samarali yo‘nalish topish bilan bog‘liqligi ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: idrok, kuzatuvchanlik, kognitiv jarayonlar, diqqat, tafakkur, psixologik mexanizm.

Аннотация: В тезисе раскрывается психологическая сущность наблюдательности как компонента восприятия, её функциональная роль в познавательной деятельности личности и влияние на точность переработки информации. Анализируется взаимосвязь наблюдательности с вниманием, мышлением и способностью ориентироваться в сложных ситуациях.

Ключевые слова: восприятие, наблюдательность, внимание, когнитивная активность, мышление.

Annotation: This thesis explores the psychological nature of observance as a component of perception, emphasizing its functional role in cognitive activity and information processing. It examines how observance is connected to attentional control, perceptual accuracy, analytical thinking, and effective orientation in situational contexts.

Keywords: perception, observance, attention, cognition, analytical thinking.

Idrok psixikaning asosiy kognitiv jarayonlaridan biri bo‘lib, tashqi olamdan kelayotgan axborotni tizimli, maqsadga yo‘naltirilgan va ma’noli ravishda qayta ishlashni ta’minlaydi. Idrokning samaradorligi ko‘plab omillar bilan belgilanadi, shulardan eng muhimlaridan biri kuzatuvchanlikdir. Kuzatuvchanlik — bu shaxsning voqelikdagi mayda, lekin mazmunan muhim belgilarni ajratib olish, ularning o‘zaro bog‘lanishlarini payqash va ular asosida to‘g‘ri xulosa chiqarish qobiliyatidir. Ushbu sifat idrok jarayonining aniqligi va to‘liqligini ta’minlaydigan funksional mexanizm sifatida qaraladi.

Psixologik tadqiqotlarda kuzatuvchanlik idrokning selektivligi bilan bevosita bog‘liq ekani ta’kidlanadi. Diqqatning barqarorligi va maqsadga yo‘naltirilganligi

kuzatuvchanlikning shakllanishi uchun muhim shart-dir: diqqatning o'zgaruvchanligi yoki tarqoqligi idrokda yuzaga keladigan xatoliklarni kuchaytiradi. Shu bois kuzatuvchanlik diqqat faoliyatining yuqori darajada tashkil etilishi bilan uyg'unlashgan jarayon sifatida talqin qilinadi.

Kuzatuvchanlikning psixologik o'rni, avvalo, idrok jarayonining murakkab strukturasida namoyon bo'ladi. Real voqelik har doim murakkab, ko'p belgili va dinamik bo'lib, shaxs bu axborotni qayta ishlash jarayonida ahamiyatli belgilarni ajratish, ularni tizimlashtirish va muhim bo'lmagan ma'lumotlarni inkor qilishga majbur bo'ladi. Shunday sharoitda kuzatuvchanlik idrokni iqtisodiy va samarali qiladi, chunki u ortiqcha axborot oqimida muhim belgilarni tanlab olishni osonlashtiradi.

Kuzatuvchanlik tafakkur bilan ham uzviy bog'liqdir. Analitik fikrlashning rivojlanganligi kuzatuvchanlikning ongda mustahkamlanishiga xizmat qiladi, chunki shaxs kuzatilgan belgilarni taqqoslaydi, ular orasidagi sabab-oqibat aloqalarini aniqlaydi va umumiy xulosaga keladi. Shu bilan birga, kuzatuvchanlik tafakkur jarayonlarini faollashtirib, muammoli vaziyatlarda tez va to'g'ri yo'nalish topishga yordam beradi. Bu jarayon ko'pincha ilmiy kuzatish, tajribalar, diagnostika faoliyati kabi sohalarida katta ahamiyat kasb etadi.

Kuzatuvchanlikning rivojlanishi ontogenez davomida shakllanib boradi. Ta'lim jarayoni, faol muloqot, amaliy mashg'ulotlar va atrof-muhitni anglashga qaratilgan faoliyat turlari kuzatuvchanlikning ortishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, kichik yoshdagi bolalarda predmetlar bilan faol sensor-motor tajriba kuzatuvchanlikning dastlabki bosqichini shakllantiradi. Katta yoshda esa kuzatuvchanlik maxsus mashqlar, analitik vazifalar, tajriba yig'ish va diqqatni boshqarish orqali rivojlantiriladi.

Zamonaviy kognitiv psixologiya kuzatuvchanlikni nafaqat idrokning xususiyati, balki shaxsning bilish faoliyatining umumiy samaradorligini oshiruvchi kompleks sifat sifatida ko'rib chiqadi. U axborotni tez, aniq va tizimli qayta ishlashni ta'minlab, inson faoliyatida yuqori darajada aniqlik, mas'uliyat va yetuklikni shakllantiradi. Shu nuqtayi nazardan kuzatuvchanlik idrokning ajralmas komponenti bo'lib, uning rivoji shaxsning umumiy kognitiv salohiyatini belgilovchi omillardan biri hisoblanadi.

Xulosa

Kuzatuvchanlik idrok jarayonining aniqligi, izchilligi va samaradorligini ta'minlovchi muhim psixologik sifatdir. U shaxsga voqelikdagi ahamiyatli belgilarni tezda ajratib olish, ularni tahlil qilish va umumlashtirish imkonini beradi. Kuzatuvchanlik diqqat, tafakkur va tahliliy faoliyat bilan uzviy bog'liq bo'lib, axborotni to'g'ri qayta ishlashni, muammoli vaziyatlarda to'g'ri yo'nalish topishni va bilish jarayonlarining mustahkam rivojlanishini ta'minlaydi. Shu bois kuzatuvchanlik idrokning ajralmas komponenti sifatida shaxsning umumiy kognitiv salohiyati va amaliy faoliyat samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A. To‘rayev. Kognitiv psixologiya asoslari. — Toshkent: Fan, 2019.
2. D. Yo‘ldosheva. Idrok va diqqat psixologiyasi. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
3. Sh. Zokirov. Kuzatuvchanlik va bilish jarayonlari. — Toshkent: Ma‘rifat, 2018.

